

IRE PER MUNDUM

RECENZJA

Eugeniusz Sakowicz

WT UKSW – Warszawa

Czytelnik może być zaskoczony rekomendacją książek, które ukazały się ponad 10 lat temu. Trzeba jednak od czasu do czasu przypominać dzieła, które wydrukowane były „kiedyś”, a dziś wciąż są aktualne i ważne. Nie wątpliwie dziełami takimi są te, które opublikowane zostały w ramach serii *Ire per mundum*, zainicjowanej przez Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej z siedzibą w Warszawie¹. Oprócz szkiców autorskich seria ta prezentuje zbiory dokumentów z zakresu dialogu międzywyznaniowego, które w niniejszej prezentacji zostaną niżej szczegółowo wypunktowane. Seria *Ire per mundum* winna być dostrzeżona przez wszystkich tych, którym bliska jest troska o jedność między chrześcijanami różnych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Jedność ta wytycza drogę do jedności ogólnoludzkiej, do zgody i porozumienia ludzi różnych tradycji religijnych, a także ludzi poszukujących, wątpiących czy niewierzących. *Ire per mundum* ma wymiar na wskroś ekumeniczny, ze szczególnym akcentem położonym na relację Kościoła łacińskiego z Kościołem prawosławnym. Na początku wypada zatem słów kilka powiedzieć o ekumenizmie – ruchu promującym pragnienie budowania zgody w imię miłości chrześcijańskiej.

Ruch ekumeniczny w Kościele rzymskokatolickim zaczął rozwijać się po Soborze Watykańskim II (1962-1965). Początki ekumenizmu jako działań mających na celu pojednanie, a w dalszej konsekwencji zjednoczenie chrześcijan, wiążą się z kontekstem misji wśród niechrześcijan. Ekumenizm to m.in. wzajemne poznawanie się przez chrześcijan przynależących do różnych Kościołów i wspólnot kościelnych, a także podejmowanie modlitwy i konkretnych czynów na rzecz przywrócenia jedności między nimi.

---

¹ Seria wydawnicza Franciszkańskiego Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej – T. 1: *Ewangelizacja, ekumenizm, charyzmat franciszkański* (Warszawa 1994); T. 2: *Franciszkanizm w spotkaniu z duchowością Kościołów Wschodnich* (Warszawa 1996); T. III: *Głoszenie Ewangelii w Europie Środkowowschodniej* (Warszawa 1999).

To świadectwo wierności przykazaniu miłości również wobec nieochrzczonych. Podstawy ekumenizmu zapisane zostały w Ewangelii. Ekumenicznym drogowskazem dla chrześcijan jest modlitwa Arcykapłańska Jezusa o zgodę i jedność Jego uczniów (J 17), wypowiedziana przed podjęciem misterium odkupieńczej męki i śmierci.

Kościół katolicki podawał w przeszłości różne modele jedności chrześcijańskiej. Dziś katolicy wierzą, iż do jedności (zarówno w wymiarze duchowo-moralnym, jak też instytucjonalnym) prowadzi wszystkich wierzących Duch Święty. Dlatego najskuteczniejszą drogą przywracania zgody, promowania zrozumienia i budowania jedności jest modlitwa. Konieczne jest także podejmowanie dyskusji na ważne tematy wiary i obyczajów, czyli moralności, a także głębokie zastanowienie się nad historią niezgody i genezą rozejścia się Kościołów. Niezmiernie ważne jest poszukiwanie tego, co – mimo podziałów – już łączy (i zawsze łączyło – np. chrzest święty) uczniów Chrystusa. Chrześcijanie winni dążyć do wspólnych ustaleń, które usuwają przeszkody na drodze do pełnej jedności. Powołaniem wiernych różnych Kościołów jest służenie prawdzie, której ostatecznym źródłem jest Bóg w Trójcy Jedyny – pełnia Prawdy i wzór „jedności w różnorodności” dla chrześcijan. Wierzący w Chrystusa winni kierować się życzliwością, która ułatwia właściwe zrozumienie drugiej strony. Fundamentem jedności chrześcijańskiej jest prawda o Trójcy Przenajświętszej. Budowanie jedności, dążenie do pojednania to realizowanie na co dzień dogmatu o Bogu Trójjedynym. Ruch ekumeniczny spełniany jest „w Imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”

Wyjątkowe miejsce w dziejach chrześcijańskich dążeń do wzajemnego poznania, zrozumienia, wybaczenia zła, pojednania i jedności zajmuje postać św. Franciszka z Asyżu (1181-1226). Franciszek zafascynowany Jezusem w tajemnicy Jego żłóbka i Chrystusem w misterium Krzyża, głęboko przeżywał prawdę Wcielenia i Odkupienia. Franciszek Seraficki szedł wszędzie tam, gdzie był drugi człowiek: poszukujący, wątpiący, zagubiony, cierpiący. Ten, którego historiografia nazwała Biedaczyną z Asyżu, nie bał się drugiego człowieka, nie uciekał ani przed możnymi tego świata, ani przed nędzarcami. Odważnie spotykał się z hierarchami Kościoła, który postanowił odbudować swoim ewangelicznym życiem i świadectwem wiary. Szedł odważnie na spotkanie z niechrześcijanami, np. z sułtanem muzułmańskim.

W rozdziale 3, 10-14 *Reguły z 1223 r.* opracowanej przez wielkiego zakonodawcę i twórcę duchowości umiłowania Boga i Jego stworzenia zapisana została znamienna wypowiedź. Nawiązuje ona wprost do zapisanego w rozdziale 28, 16-20 Ewangelii wg Mateusza nakazu adresowanego przez Jezusa

Chrystusa do tych wszystkich, którzy uwierzyli w Niego. Słowa Franciszka ze wskazanej *Reguły* stanowią właściwie potwierdzenie Chrystusowego mandatu, którego – w imię chrztu – nie można nie podjąć. W *Regule* Święty mówi: „(...) Radzę zaś moim braciom w Panu Jezusie Chrystusie, upominam ich i zachęcam, aby idąc na świat nie wszczynali kłótni ani nie spierali się słowami (por. Tt 3, 2; 2 Tm 2, 14) i nie sądzili innych. Lecz niech będą cisi, spokojni i skromni, łagodni i pokorni, rozmawiając uczciwie ze wszystkimi, jak należy (...) *Do któregokolwiek domu wejdą niech najpierw mówią: Pokój* temu domowi (por. Łk 10, 5). I zgodnie z świętą Ewangelią mogą spożywać wszystkie potrawy, jakie im podadzą (por. Łk 10, 8)”

Łaciński przekład słów: „jak bracia mają iść przez świat” brzmi: „quomodo fratres debeant ire per mundum”. Sentencja ta zainspirowała powstanie serii wydawniczej, realizowanej od 1994 r. przez Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej z siedzibą w Warszawie. Z racji na ważność i aktualność tematów, problemów i zagadnień przedstawianych w serii warto przypomnieć dzieła, które ukazały się staraniem jej redaktorów: Aleksandra Kowalskiego, Rufina Zbigniewa Maryjki OFM oraz Zenona Mariana Stysia OFM.

W 1994 r. opublikowany został I tom serii, opatrzony tytułem *Ewangelizacja, ekumenizm, charyzmat franciszkański*. W tomie tym zebrano Materiały z inauguracji Franciszkańskiego Centrum (...). Warszawa, 28 lutego 1994 oraz Dokumenty. W pierwszej części tego tomu znalazły się referaty wygłoszone w czasie uroczystości inauguracyjnych: T. Vetralli, *Ze św. Franciszkiem z Asyżu w duchu dialogu ekumenicznego*; J. Perluzzi, *Ewangelizacja misyjna w Zakonie Braci Mniejszych dzisiaj*, T. Vetralli, *W nowym kontekście w duchu dialogu. Zaangażowanie Zakonu Braci Mniejszych w dzieło ewangelizacji Rosji*.

Wśród dokumentów opublikowanych w tomie I znajdują się ponadto:

- Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie* (21. 11. 1964);
- Jan Paweł II, *List Apostolski „Euntes in mundum”* (25. 01. 1988);
- Zalecenia celem normalizacji stosunków (Moskwa, 17. 01. 1990);
- Międzynarodowa Komisja Mieszana do Dialogu Teologicznego między Kościołem Katolickim i Kościołem Prawosławnym, *Dokument z Freising* (15. 06. 1990);
- Jan Paweł II, *List do biskupów kontynentu europejskiego* (31. 05. 1991);
- Papieska Komisja „Pro Russia”, *Zasady ogólne i wskazania praktyczne* (01. 06. 1992);

- Jan Paweł II, *Motu proprio* „Europae Orientalia” (15. 01. 1993);
- Międzynarodowa Komisja Mieszana do Dialogu Teologicznego między Kościołem Katolickim i Kościołem Prawosławnym, *Dokument z Balamand* (24. 06. 1993);
- Kard. M.I. Lubaczowski, *List do Kard. E. I. Cassidy’ego* (03. 08. 1993);
- Spotkanie w Genewie. Komunikat (24. 03. 1994).

Tom II serii opatrzony tytułem *Franciszkanizm w spotkaniu z duchowością Kościołów Wschodnich* (Warszawa 1996) składa się z dwóch części zamieszczonych w oddzielnych pozycjach książkowych: I. *Materiały z II Sympozjum zorganizowanego przez Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej, Warszawa, 27–29 kwietnia 1995*; II. *Dokumenty*. W książce *Materiały* opublikowanych zostało 12 tekstów, m.in.: M. Brogi, *Geneza i obecna sytuacja Kościołów wschodnich*; T. Špidlik, *Liturgia i życie monastyczne w Kościołach wschodnich*; B. Vadakkekara, *Charyzmat franciszkański a duchowość Kościołów wschodnich: indyjscy Kapucyni obrządku syro-malabarskiego*; A. Abdullah, *Wspólnota Zakon Braci Mniejszych obrządku koptyjskiego w Egipcie*; T. Matura, *Dialog miłości fundamentem duchowości ekumenicznej*; T. Vetralli, *Franciszkanizm w spotkaniu z duchowością Kościołów wschodnich*.

W części *Dokumenty* zaprezentowanych zostało kilkanaście tekstów:

- Sobór Watykański II, *Dekret o Kościołach Wschodnich katolickich* „*Orientalium Ecclesiarum*” (21. 11. 1964);
- Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Pismo okólne dotyczące studiów nad Kościołami Wschodnimi* (06. 01. 1987);
- Jan Paweł II, *Postanie* „*Magnum Baptismi donum*” (14. 02. 1988);
- Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska*, „*Sacri Cannes*” (18. 10. 1990);
- Kard. M. I. Lubaczowski, *List Pastorski o jedności* (25. 03. / 07. 04. 1994);
- H. Schalück, Minister Generalny OFM, *Obecność Braci Mniejszych w Rosji* (15. 10. 1994);
- Jan Paweł II, Mar Dinkha IV, *Wspólna deklaracja chrystologiczna* (11. 11. 1994);
- Spotkanie w Moskwie. Komunikat (31. 01. 1995);
- Jan Paweł II, *List* „*Magno cum gaudio*” (25. 03. 1995);
- Jan Paweł II, *List* „*Rescientes Nos*”, (25. 03. 1995);
- Jan Paweł II, *List apostolski* „*Orientalne lumen*” (02. 05. 1995);
- Kongregacja dla Kościołów Wschodnich. *Dekret* (02.05. 1995);
- Jan Paweł II, *Encyklika* „*Ut unum sint*” (25. 05. 1995);

- Jan Paweł II, Bartłomiej I, *Wspólna deklaracja* (29. 06. 1995);
- Jan Paweł II, List apostolski na 400-lecie Unii Brzeskiej (12. 11. 1995);

Listę dokumentów zamyka pozycja z zakresu informacji naukowej: L. Górka, A. Kowalski, *Dokumenty papieskie od Leona XIII do Jana Pawła II (Bibliografia)*.

Tom III serii Głoszenie Ewangelii w Europie Środkowowschodniej zawiera: Materiały z III Sympozjum zorganizowanego przez Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej. Warszawa, 22-24 kwietnia 1996 (część pierwsza) oraz Dokumenty (część druga). Tom ten prezentuje teksty 14 referatów, m.in.: B. Cywiński, Panorama religijna Europy Środkowowschodniej; Augustyn (Nikitin), Działalność misyjna Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego; S. Prejman, Głoszenie Ewangelii w Rosji w ramach tradycji luterańskiej; A. Ranne, Liturgia prawosławna jako katecheza; J. S. Gajek, Tożsamość wyznaniowa a różne przynależności: etniczna, kulturowa, religijna. Wyzwanie ekumeniczne; T. Vetrari, Ekumenizm dialog wymogiem ewangelizacji na Wschodzie Europy; J. A. Merino, Społeczeństwo postmarksistowskie a franciszkanizm.

W III tomie zebrano również następujące dokumenty:

- Jan Paweł II, List do braci w biskupstwie na kontynencie europejskim (13. 05. 1991 r.);
- Synod Biskupów, *Deklaracja „Abyśmy byli świadkami Chrystusa, który nas wyzwolił”* (13. 12. 1991 r.);
- Deklaracja z Porvo o „Ku pełniejszej jedności” (1992 r.),
- Br. H. Schalück, Wytyczne dotyczące obecności OFM na Ukrainie (21. 02. 1996 r.);
- Jan Paweł II, List apostolski na 350-lecie Unii Użhorodzkiej (18. 04. 1996 r.);
- Jan Paweł II, Arcybiskup G. Carem, *Wspólna deklaracja* (05. 12. 1996 r.);
- Komunikat z dwustronnego spotkania delegacji Stolicy Apostolskiej i Patriarchatu Moskiewskiego (Moskwa, 17-18. 12. 1996 r.);
- Jan Paweł II, Aram I, *Wspólna deklaracja* (25. 01. 1997 r.);
- Br. H. Schalück, Minister Generalny Zakonu Braci Mniejszych, *Dekret erekcyjny fundacji w Rosji, Syberii i Kazachstanie* (22. 04. 1997 r.);
- Kongregacja dla Kościołów Wschodnich, *Dekret erekcyjny domu obrządku Kościoła bizantyjskiego* (26. 04. 1997 r.).

Wypunktowane dokumenty mają różną rangę. Są w nich dokumenty ogólnokościelne: dokumenty Vaticanum II, Magisterium Kościoła, nadto oficjalne teksty kongregacji rzymskich, a także konstatacje Jana Pawła II oraz dokumenty zakonu franciszkańskiego.

Wszystkie teksty (artykuły i dokumenty) zaprezentowane w poszczególnych tomach liczą łącznie ponad 2 200 stron (połowa w językach obcych, druga połowa po polsku). *Ire per mundum* to dzieło wielkie, nie tylko z racji na liczbę wskazanych stronic, lecz na ekumeniczne przesłanie, które ono niesie. Godnym podkreślenia jest fakt, iż referaty oraz dokumenty opublikowane zostały w tomach omawianej serii w językach: angielskim, francuskim, włoskim, łacińskim oraz równoległe w przekładzie polskim. W ten sposób książki zyskały międzynarodowy i interkulturowy zasięg.

Seria *Ire per mundum* powstała w ramach współpracy Franciszkańskiego Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej z Sekretariatem Generalnym Braci Mniejszych do Spraw Ewangelizacji w Rzymie oraz Instytutem Studiów Ekumenicznych im. Św. Bernardyna ze Sieny w Wenecji (Włochy). Celem serii jest nie tylko przygotowanie franciszkanów udających się do pracy ewangelizacyjnej we wskazanych rejonach świata (w tym na terenach byłego Związku Radzieckiego), ale także formowanie ducha ekumenicznego wśród tych, którzy zafascynowani św. Franciszkiem z Asyżu postanowili „pójść w świat”, by jako ubodzy (a więc wiarygodni!) głosić Ewangelię wszystkim bez wyjątku ubogim (duchowo, moralnie, materialnie), a tym samym nieść orędzie miłości, pokoju i jedności. Bardzo ważnym celem dzieła jest zachęta Kościołów różnych tradycji liturgicznych i dyscyplin do wzajemnego poznawania się, a następnie do duchowego zbliżenia.

Seria *Ire per mundum* zamierza służyć czytelnikom w pragnieniu tworzenia przez nich pokoju między Kościołem Zachodnim a Kościołem Wschodnim. Chce przyczynić się do zbliżenia Zachodu chrześcijańskiego z chrześcijańskim Wschodem. Seria ma więc charakter na wskroś ekumeniczny. Zaprezentowane w serii artykuły posiadają charakter naukowy. Są równocześnie mocno związane z życiem. Cechuje je pragmatyczny wymiar, co stanowi ważne wyzwanie dla ewangelizatorów – misjonarzy i ekumenistów. Słowa bowiem winny być nieustannie przekładane na czyny. Wówczas będą wiarygodne, a czyny będą „pieczęcią” słów. Seria zwraca się do wielu adresatów. Oprócz braci mniejszych – synów i córek św. Franciszka, realizujących na co dzień charyzmat Serafickiego Brata Mniejszego są nimi misjonarze: duchowni i świeccy, ekumeniści, religioznawcy, kulturoznawcy, teologowie, ale również politolodzy i dziennikarze. Z racji na cenne kom-

pendium dokumentów, zaprezentowanych w serii *Ire per mundum* powinni ją dostrzec zarówno kapłani (nie tylko w Tygodniu Modlitw o Jedność Kościoła), ale i klerycy przygotowujący się do kapłańskiej posługi jedności i zgody z Bogiem i drugim człowiekiem.

Wartość omawianej serii wyraża się również w jej interdyscyplinarności. W ten sposób staje się ona dostępna szerokiemu gronu odbiorców, tym zafascynowanym i interesującym się duchowością franciszkańską oraz tym, których zajmuje problematyka Europy Wschodniej i Azji Północnej.

Seria szczegółowo i krytycznie przedstawiona została w omówieniach i recenzjach (wymienionych tu w porządku chronologicznym): R. Małecki, *Ewangelizacja, Ekumenizm, Charyzmat franciszkański. Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej*, 1994, 368 s., „Ateneum Kapłańskie” 1995 nr 2-3, s. 310-313; E. Dymowski, *Ewangelizacja, Ekumenizm, Charyzmat franciszkański (Ire per mundum I)*, Redakcja: Aleksander Kowalski, Rufin Maryjka OFM, Zenon Stys OFM, Warszawa 1994, ss. 359, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 1995 nr 3, s. 420-423; B. Brzuszek, *Ewangelizacja, ekumenizm, charyzmat franciszkański. Warszawa: Druk „Romagrafik”, Roma 1994-363, [5] s. Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej (Ire per mundum. I) ISSN 1234-7620, „Przegląd Piśmiennictwa Teologicznego. Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego” 2(1996) nr 2, s. 132-133; B. Brzuszek, *Franciszkanizm w spotkaniu z duchowością Kościołów wschodnich. T. 1-2. Warszawa „Romagrafik”, Roma 1996-495 s.: tab. Err. + 586, [5] s.: bibliogr. Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej. (Ire per mundum. 2). ISBN: 83-905319-0-9, „Przegląd Piśmiennictwa Teologicznego. Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego” 2(1996) nr 2, s. 133-134; B. Brzuszek, *Głoszenie Ewangelii w Europie Środkowowschodniej = Annunzio del Vangelo nell’Europa Centro-Orientale. Warszawa: Druk. „Romagrafik”, Roma 1999-751, [1] s.: indeksy. Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej. (Ire per mundum 3). ISBN: 83-905319-1-7, „Przegląd Piśmiennictwa Teologicznego. Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego” 5 (1999) nr 2, s. 157-158; B. Brzuszek, *Franciszkanizm w spotkaniu z duchowością Kościołów wschodnich. I. Materiały II Sympozjum zorganizowanego przez Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej. Warszawa, 27-29 kwietnia 1995. II. Dokumenty. Wydawca: Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej. Warszawa 1996. I s. 496, II. S. 586, 5 (Ire per mundum 2), „Studia Franciszkańskie” 8(1997), s. 383-387; W. Stępiak-Minczewa, *Ire per mundum. T. 1. Ewangelizacja. Ekumenizm. Charyzmat franciszkański, s. 367, Warszawa 1994. T. 2. I/II.*****

Franciszkanizm w spotkaniu z duchowością Kościołów wschodnich, Warszawa 1996; T 2/I – Referaty, s. 495; T. 2/II – Dokumenty, s. 599; T. 3. Głoszenie Ewangelii w Europie Środkowo-wschodniej, s. 751, Warszawa 1999, „W Nurcie Franciszkańskim” 10 (2001), s. 248-264.

Na koniec warto krótko omówić pastelową, stonowaną szatę graficzną. Są to kolejno kolory: żółty, zielony i fioletowy. Na okładce znajduje się symbol T, znajdujący się w łodzi unoszącej się na fali. Całość wpisana jest w okrąg. „T” to krzyż św. Franciszka, to również znak, którym Święty ten się podpisywał, wyrażając w ten sposób najgłębszą prawdę chrześcijańską – imieniem chrześcijanina jest Krzyż Chrystusa! Ponad tym symbolicznym „obrazem” widnieje tytuł poszczególnego tomu, zapisany w języku polskim, poniżej – włoskim. To wszystko, co czynią franciszkanie na rzecz jedności Kościoła odbywa się w Łodzi, którą jest właśnie Kościół katolicki. Krzyż to maszt, który otwarty jest na powiew wiatru – tchnienia Ducha Świętego. Okrąg – to ekumena, czyli cały okrąg ziemi, cały świat zamieszkały przez ludzi pragnących jedności z Bogiem i z drugim człowiekiem.

Nie można nie zakończyć tego omówienia życzeniem skierowanym do Osób służących w Franciszkańskim Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej: proszę – w imieniu licznych osób chcących służyć jedności – kontynuujcie serię *Ire per mundum*. Jest ona niezmiernie ważna i potrzebna w dzisiejszych realiach chrześcijaństwa, które cechuje brak jedności. *Ire per mundum* to nadzieja na jedność w Tym-Który-Jest-Jednością i Twórcą każdej jedności – w Bogu w Trójcy Jedynym.

HETYCI A STARY TESTAMENT

Łukasz Cwikła

Pierwsze odkrycia dotyczące Hetytów miały miejsce już od początków XIX w., kiedy to uczeni i podróżnicy sporadycznie natrafiali w Anatolii na pewne ślady nieznannej cywilizacji oraz na inskrypcje, które kojarzyły się z hieroglifami, choć były zupełnie odmienne od świętego pisma egipskiego. Nieco światła na kwestię hetycką rzuciły listy z Tell el – Amarna, które odkryto w 1887 r., a które stanowiły głównie korespondencję władców państw syryjskich z faraonem Echnatonem. Jednak to dr Hugo Winckler działający z ramienia Deutsche Orient – Gessellschaft w wyniku wykopalisk rozpoczętych w 1906 r. dokonał wielkiego i wspaniałego odkrycia. Okazało